

romana. Po drugi strani pa spominja glede nastanka, osnutka in kompozicije na pripovedno tehniko enciklopedične Balzacove Človeške komedije ali Zolajevega eksperimentalnega romana v »Rodbini Rougon-Macquartovih«. S tem je ustvaril Galsworthy s svojo močno umetniško in pisateljsko osebnostjo vzorčni tip moderne angleške meščanske epopeje, tip, ki je v njem stopnjeval do najvišje meje vse odlične značilnosti anglo-saške književne kulture, da stoji delo kot tako čvrsto samostojno med problematično elementarnostjo ruskega realizma (Tolsti, Ana Karenina, Vojna in mir) in fiziologijo konstruktivno artističnega francoskega naturalizma. Takó je »Saga o Forsytih« ne le individualna umetnikova izpoved, marveč tudi svojevrstna umetnina izrazito angleškega nacionalnega kova, obenem torej pravi in veliki »dokument človečanstva«, četudi noče biti to takó kričavo programno, kot Zolajeva »histoire naturelle et sociale d'une famille«.

Slovenski prevod te pesnitve pomeni pri naših le relativno lepih razmerah na knjižnem trgu prav gotovo svoje vrste — rekord. Čestitati gre založnici, da ji je uspelo izdati v kratki dobi dobrega pol leta ves ta veliki tekst v takó izbrani obliki in zares salonski opremi. Omogočil ji je ta uspeh seveda prevajalec Župančič, ki je s tem svojim delom dokazal zopet in še enkrat čudoviti elan svoje prevajalne prožnosti. Njegov prevod ni le povprečna solidnost, kakršne hočemo od boljših prevajalcev (nemški Leon Schalit!), marveč tudi pri modernih tekstih kot ta, kongenialno mojstrstvo: čvrsti slovenski »meščanski« slog.

Dr. I. P.

Heinrich Mann: **Vélika stvar**. Poslovenil Mirko Javornik. Založba Modra ptica v Ljubljani 1933.

Heinrich, starejši in naprednejši brat bolj slavnega Thomasa Manna, je napisal to delo kot šestdesetletnik (nemška izdaja iz l. 1950). Predmet mu je doba po vojni, ko so se vsi moralni in materialni temelji življenja porušili in je ostal človek gol in samotni v svetu kot prvotni troglodit v divjini. Doba inflacije in razvrednotenja dela je vrgla meščanstvo v prvotni kaos brez vodstva, kjer je homo homini lupus. Prej je bil v mišljenju družbe ideal družine, ljubezni, posesti, naroda, države, ki je vodil človeka, zdaj vodi le pomanjkanje denarja in strah pred gladom, človek se spreminja sredi tega ozračja v pustolovca in zločinca. Tako dorašča mladina begotnega doživljanja in drzne lahkomišelnosti, ki se za staro ne zmeni in je vrgla vklepajoče zakone za plot (18). Njeno geslo je nova stvarnost, ki se tudi starim čudovito prilega, ker odpravlja moralne obveznosti. Kakor so v vojski iskali nadomestke za živila in obleko, tako so zdaj nadomestljivi ljudje, mož ali žena v zakonu, tovariš ali tovarišica v ljubezni, kakor pač priložnost nanese. Razloček med žensko in vlačugo izgine. O telesu govorijo stvarno kot o pečenki, besede kot: hrepenim po vas, smatra drugi za šlager, ki ga je že enkrat slišal (269). Stvarnost ne pozna sočutja in ljubeznivosti (267), ljudje govorijo v poslovnem jeziku o ljubezni, o umoru in o umetnosti, prav za prav več ne govorijo, le usta odpirajo za votle besede v praznem prostoru. Spreminjajo se v lutke, ki bi rade živele, a ne vedo, da so mrtve; drugače bi bila

nova stvarnost te vrste to, kar so prej rekli nesramnost. Človeka cenijo le po denarju in lepoti (270) in močnejši je oni, ki je nesramnejši (295).

Ta majavi svet po razumskem egoizmu zoženega človeštva, ki ne pozna obveznosti do človeka ne do občestva, ki pozna le izživiljanje, ne pa veselja, je pisatelj spravil v obliko vzgojnega romana, da bi pokazal trdnejšo podlago za srečno življenje. Nekateri mislijo, da je vélika stvar iznajdba, ki bo prinesla nagel dobiček, drugi, da je to ljubljena oseba, a glavni osebi je vélika stvar smrt, v kateri šele spoznaš smisel življenja in njegove višje zahteve: Uči se odgovornosti, potrpljenja in veselja. Pisatelj se je spustil v resno borbo s časom in njegovimi razkrajajočimi silami, ki so izkoreninile meščanstvo iz nekdanje iskrenosti in ga izpremenile v gledališče z lutkami, v katerem se nič več resnega ne zgodi; kajti resničen je le kapitalistični mitos v ozadju in njegove pijavke, verižniki in sleparji, ki govore o svojem dobrem imenu in o koncentraciji zdravih meščanskih sil, ljudje ospredja pa so v brezglavi zaposlenosti zgubili svojo težo kot pri plesu, ki ga drugi ukazuje. Diabolični pogled pisatelja je tako daleč odmaknil to meščanstvo, da se začudimo, ko slišimo zopet kak zvok, ki ga veže s človeštvom. — Vzgojni roman, ki se izvrši v rekordnem času treh dni, pa ni le pasivna obnova življenja za sladokusce, ampak je poln silnega gibanja z naletom v duhovnejši svet ciljev. Pisateljeva pot iz impresionizma v ekspresionizem se kaže zlasti v prehodih iz mirnega pripovedovanja v imperfektu v čas nastajanja, ki je prezens, pa tudi iz nominalnega sloga v verbalni. Nejasnost in zabrisanost se umika določnosti in dasi je to še pretežno povest vidika, kjer se predočuje življenje, kakor se zrcali v osebah, ne pa kakor ga vidi objektivni pisatelj, vendar ni nobenega dvoma, kje vidi objektivno resnico in pot naprej. Poleg materialnega in moralnega sveta vidimo tudi mistični svet, kjer giblje človeška dejanja višja sila, kakor je njegova volja in kjer so človeškemu pogledu skrite slutnje bodočnosti: Motiv roke, ki se trikrat ponovi, veže vso povest v višjo enoto, človeka pa nagiblje k misli, da je morda vendarle lutka in igrača v roki skrivnostnih (magičnih?) sil.

Prestava, ki nikakor ni bila lahka, ni videti slaba pri površnem čitanju, če jo pa primerjaš z originalom, vidiš, da mu prevajavec ni bil kos ali da se je premalo potrudil. Težave prevoda so vulgarni izrazi, s katerimi se povest zasidra v milje, razni besedni odtenki, zlasti pa doživljeni ali (po Spitzerju) pseudoobjektivni govor, pa tudi okrnjeni participialni stavki. Pregledal sem 1., 15., 16. in zadnje poglavje. Poleg tiskovnih pogreškov, kakor pa namesto g a (370), u d a n zraven v d a n sem našel tudi take: pri njemu (119, 344), ki se imajo vršiti (196). V Breznikovem pravopisu je to vse lepo razloženo.

Od prevoda terjamo predvsem zvestobo originalu, če hočemo dobiti tak pojem o delu, kot ga daje slikarska kopija ali reprodukcija. Javornik je pa v štirih poglavjih izpustil najmanj šest stavkov, še mnogo več pa posameznih besed. To je nedovoljena površnost. — Drugo je točni prevod ne samo besed in njihove barve, ampak tudi sintakse z vsemi ločili, kratko vse stilistične posebnosti (kolikor ne nasprotujejo duhu našega jezika), drugače se spreminja prestava v navedbo vsebine. Prevod str. 13: Tapljal je Birka

po rami, in ga pomiloval vljudno in obzirno. (Original: Er klopfte Birk auf dem Arm, lachte und bedauerte ihn, wie man das tut). V slovenščini je vejica pred in odveč, lachte je izpuščeno, vljudno in obzirno pa je drugačna kretnja kot v nemškem stavku. To je slabljenje izvirnika in smisla. Pisatelji, ki so prišli iz impresionizma, so prinesli s seboj tenkoslušno uho in do skrajnosti dovršen kult besede. H. Mann včasih z eno besedo osvetli celo skupino in privzdigne z njo brezpomembno maso, da se zamaje, zato je treba v prevodu zelo paziti na istovredne besede. Mann pravi: Während des Abschnittes eins seiner Laufbahn, v prevodu pa stoji (str. 9): V prvem razdobju svoje karijere. To je blede in neizrazito. Während des Abschnittes eins vidimo osebo finančnika neposredno približano, tako bi on sam govoril v svojem poslovnem slogu, torej: v dobi ena. V prevodu pa je brezkrvno in papirnato razdobje iz kakega besednjaka, prestava je premaknjena v distanco. V nemščini je Sorge, v prevodu (str. 9) stoji stalna skrb. Še vse polno je takih prevajavčevih domislic in opor, ki jih izvirnik nima. Vprašalni stavek (str. 14) je popolnoma izven Mannovega sloga. Kaj ga ni nagli tok življenja tako omamljal, da je slepo pozabil na strah za obstanek. Takoj se mi je zdel sumljiv, in res, v izvirniku se glasi: Eine Art Bewegungsausgleich half dem Jungen hinweg über die Existenzangst; dobesečni prevod bi bil veliko boljši in ne bi vnašal v izvirnik tujih apostrof: Nekaka omama razgibanosti je prenesla (ali pomagala) mladeniča preko strahu za obstanek. Prost prevod in slabljenje izvirnika je tudi: restlos verschlingen = Jav. (12) požreti brez sledu in tiru; hinter die Liebe Noras mit einem Offizier den Punkt setzen = Jav. (10) dostojno zaključiti Norino ljubezen z nekim častnikom; bar ausspucken = Jav. (293) izplačate v gotovini namesto izpljujete ali izrigate v gotovini. Precizni Nemec dela reliefe in vrhunec, ki jih Javornik izpreminja v eufemizme ali v papir. Še bolj voden je: Was ihn hinderte, gegen sie aufzukommen = Jav. (10) kar ga je oviralo, da bi storil korak proti njej (prav: da bi zrastel ob njej ali se vzporedil ž njo). Statt dessen kann jemand den Engländer für dich machen, Bluff, verstehst du = Jav. (301) mesto tega je kdo lahko Anglež zate pesek v oči, razumeš (prav: namesto tega lahko kdo dela (ali igra) zate Angleža, prevara, razumeš). Tako so se vselile v prevod tudi nejasnosti: Za nemško Dabei belustigte er sich so gern = Jav. (10) Pa se je sam tako rad zabaval ob tem. Ob prestavi lahko misliš, da se je zabaval, ker so ga imeli za navadnega človeka, smisel pa je, da se je rad zabaval, čeprav so ga imeli za povprečneža. Jav. (388) Kaj je vélika stvar? Dokler smo mladi še ne čutimo, da je to zgolj izum (orig.: Wir fühlen, solange wir jung sind, noch nicht, daß sie eine bloße Erfindung sei). Iz prestave bi sklepal, da je vélika stvar tisto razstrelivo, ki ga je Birk izumil; a on ni ravno nič izumil, marveč si vse le gladko izmislil, da mladino preizkusi (torej: izmišljotina, izmislek). Gleichnis ni zamisel, kot stoji na str. 389, ampak nalika, prispodoba. Pri besedi je treba ujeti smisel in barvo njenega milja, še bolj pa je treba paziti na sintakso in ločila. H. Mann ljubi priredje, a Javornik ga premnogokrat spremeni v podredje, samostalnike in participe prevaja z relativnimi stavki. Vse je treba po možnosti ohraniti, če nočemo izvirnikovega sloga spremeniti v drugačnega. Slog s priredji je izšel iz druge

duševnosti kakor slog, ki ljubi podredja in logično vezane stavke; njene sledove opazamo tudi v socialnem življenju, ki v dobi individualizma uveljavlja koordinacijo in samoodločbo družbenih elementov, v dobi centralizacije in načrtnega gospodarstva pa subordinacijo. Impresionizem, ki je iz individualistične dobe, ljubi priredje, samostojnost malega, celo okrnjenega stavka, logične veznike po možnosti odstrani, da se neovirano sprosti čustvo in vtis. Kratek ali nedovršen stavek, pretežno iz samostalnikov, participov in adjektivov znači v impresionizmu posnetek vtisa, n. pr. Župančič: Brezplodno hrepenenje, kljubovanje, to bila grenka tvoja je mladost... samotni plamen z vetrom se boreč, na tla pritiskan kvišku koprneč. Impres. slog je tudi: In — obraz na tleh — sem čutil za nekrivdo kes. Če je Župančič to pozneje spremenil: In s čelom na tleh — sem čutil za nekrivdo kes, je pač impresionistične fragmentarne vtise prenesel v drug slog, v katerem namesto vtisa in posnemanja prevladuje logični red stavka. Če je Cankar enkrat zapisal impresionistično: »Klečal sem na kolenih, pesti uprte v tla, glavo sklonjeno«, drugič pa: »Sedel je na posteljo, roke je uprl ob kolena, glava mu je klonila«, ni vtisa bolj pravilno povedal, kot trdi Breznik v Slovenski slovnici, ampak je le nekaj drugega izrazil, kar se tako razlikuje od prvega kakor dejanje od stanja ali glagol od participa. Slog je svojevrstna uporaba slovničnih sredstev, ne pa neki idealni jezik, v tem oziru moramo biti kar najbolj širokogrudni. Ali ni tudi v ljudski govorici taka gramatična alogika: »Šel je, roke v žepu pa glavo pokonci«; ali ni tudi tu stavek razdrobljen v fragmentarne dele?

Original: Der Wagen fuhr, da hatte ... = Jav. (285) Voz se je vozil, ko je središče kazalo. Iz samostojnih stavkov in vtisov je naredil idejo večjega stavka s podrejenimi deli, namesto posnetka vtisov je podal gramatični red. Saj to je nekaj drugega. Original: Jeder eilte aus seinem Hause hervor, den Geist fest auf ein anderes gerichtet = Jav. (285) Vsak je hitel iz kake hiše in je bil v duhu trdno usmerjen proti kaki drugi. Nepotrebni in zabriše mnogo vtisa. Drugič prestavlja zgoščene samostalnike in participe z relativnimi stavki: veter nevarnosti, ki je vel okrog tilnika (301) za nemško: Der Wind der Gefahr um den Nacken. Reichweite prestavi Jav. (317): tako blizu, da bi ga dosegel (prav: dosegljiva bližina). Unfähigkeit = Jav. (289) da je nesposoben. Der Himmel vertraut dazwischen hinfließend = Jav. (285) nebo, ki se je zaupno razlivalo med vse te (prav: nebo zaupno vmes potekajoč). Allein in seinem Wagen... schmutzig, verhungert, mit Verbitterung im Gemüt, in den Gliedern zwei schlaflose Nächte, so zog er... = Jav. (368) Sam v svojem vozu, z zagrenjenimi občutki in zaradi dveh prečutih noči do skrajnosti utrujen, tako se je vrnil (prav: Sam v svojem vozu, umazan, sestradan, z ogorčenostjo v srcu, v udih dve neprespani noči, tako se je vračal). Izvirnikov slog dnevnika in življenjskih vtisov je zopet ostrižen in polikan. Ta stavek z nenasitnim izražanjem in dramatičnim stopnjevanjem gre že preko impresionističnega posnetka v ekspresionistični izraz notranjega čustva. V ekspresionističnem stavku prehaja poudarek od pasivnosti v aktivnost, od substantiva v glagol; treba je ujeti njegovo energijo in čas, zlasti kadar prehaja mirni imperfekt v silni prezens nastajanja. To je res nasilje

nad pripovednim slogom, če nam pisatelj dogodek iz razdalje prinese brez-obzirno pred oči, a treba je to v prevodu ohraniti. Javornik pa z mirno vestjo piše za nemške sedanjike perfektove oblike, da se lepo izenači z ostalim, dasi je avtor naglasil različnost (325 stal, pojavila, segla). Izvirnik: Da, er verzögert den Schritt = Jav. Zdaj je z a d r ž a l korak (298). Vejica je važna za sintakso tako kot čas za glagol. V nemškem stavku je dramatično pred-očenje, v slovenskem pripovedovanje o neki osebi; razlikujeta se kakor videti in slišati. Ni prostora, da bi navedel še več primerov, omenil bom le še prestavo doživljenega ali pseudoobjektivnega govora, ki ga rada uporabljata impresionist in ekspresionist (izmed slovenskih pisateljev zlasti Miško Kranjec). Njegovo bistvo je, da se pripovedovanje pisatelja o osebi naenkrat spremeni v doživljanje s stališča osebe. To je zopet ena težkoč, ki je Javornik ni obvladal. N. pr.: Er schloß die Augen, da blieb dennoch Inge zurück (objektivno pripovedovanje pisatelja) — Nun war sie weit vom Schuß, und Schatich, seine Anwesenheit angenommen, f a n d sicher nicht den Mut seine Deckung zu verlassen (pseudoobjektivni govor osebe). Prestava pri Jav. (320): Zaprl je oči, vendar je ostala Inge pred njimi. — Zdaj je bila predaleč, da bi mogel streljati nanjo in šatič ne b o imel poguma, da bi zapustil svoje skrivališče. Nemški imperfekt prestavlja, kakor si on situacijo misli, tu in še v mnogih drugih primerih s futuro, včasih pa s preteklim ali sedanjim časom, mislim da celo s pogojnikom. To je le razlaga, včasih celo napačna, stilistično nedoločnost je treba ohraniti, če ne je videti taka prestava, kot bi Jakopičeve slike spreminjal v Šubičeve. H. Mann že dovolj skrbi za razmejitve in jasnost, prestava ga pa potiska v bledost in nezanimivost, da komaj še iz nje gleda.

Dr. J. Šilc

Izidor Cankar, **Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi**. II. del, 2. snopič, Slovenska Matica 1933.

V tem snopiču je C. obdelal umetnost gotske dobe. Za uvod je podal kratek a zadosten uvod o kulturno zgodovinskem miljeju. Nato sledi razbor gotskega sloga in njegovih spomenikov tako, da je raziskavanje osredotočeno na sistem gotskega stavbarstva, pri slikarstvu in kiparstvu pa so poudarjeni predvsem glavni razvojni momenti, ki so važni za razvoj novodobne likovne umetnosti.

Najvažnejši, najizčrpnejši, pa tudi najsamostojnejši je prvi del o arhitekturi. Tu si je C. zastavil vprašanje, kakšno vlogo v razvoju krščanske arhitekture ima gotika, ki stoji nad romansko in renesansko arhitekturo kot nekam osamljen, posebno navzgor, proti renesansi na videz kar neutemeljen pojav. Strani 203/204 in 222/223 vsebujejo bistvo C. izvajanj in s stališča umetnostno-zgodovinske znanosti dragoceno novo spoznanje, ki ga doslej še ni nihče tako jasno označil kakor C. Bistvo tega spoznanja je: Arhitektura gotske dobe pomeni največji idealistični zagon vertikalizma, ki je svojstveno srednjeveški. Ko je bil ta v svojih osnovnih sestavinah gotov, je postalo arhitektovo delo v kasni gotiki zlasti racionalno delo, delo točnega računanja in virtuoznih konstrukcij. Zraven pa je gotika rešila tri silno važne probleme: Osvobodila je talni načrt bazilike starokrščanske linear-